

"יהי שמך עברי בארץ העברים"

יצחק בן־צבי, חברת אביע"ם ו"עברות" שמות בארץ ישראל

חגית מטרוס

יהי שמך עברי בארץ העברים

בשנת 1971 הוכרז פעם נוספת על מבצע "עברות" מיוחד, שחברו לו הוועדה "לעברות שמות לועזיים לעבריים" של חברת אחיע"ם בשיתוף עם יד יצחק בן־צבי. חברת אחיע"ם הוקמה בתל אביב בשנות ה־60, כ"איגוד לקידום אורח חיים ישראלי עברי מקורי", שססמתו הייתה "ומאיגוד לתנועת עם". החברה עסקה בנושאי תרבות וחברה, ופרסמה עלונים שונים בנושאים אלו.

מבצע זה הוליד עלון בנושא השם העברי, שהצהיר בראשו "יהי שמך עברי בארץ העברים". בצד הבאת מקורות ממאמרי חז"ל ודוגמאות רבות לשמות "מעוברתים" בסדר אל"ף-בי"ת, "ממליצה הוועדה על שמות חדשים, שצילם ערב לאוזן, על ידי שילוב מרכיבים שכיחים שיש להם גם משמעות לשונית".

בחוברת הובאו הצעות חדשות למכבד, בצד דוגמאות ידועות לשמות "הגורמים והמרכיבים הבאים בחשבון בהחלפת שם לועזי לשם עברי מקורי", ובהם: תהודה, נוטריקון, שמות צמחים, אתרים היסטוריים וגאוגרפיים, קידומות וסיומים.

מגמת שינויי השם קיימת במידה מסוימת עד היום, ולעתים היא באה לשרת גם צרכים חברתיים שונים, הנובעים מהרצון להסתייר את ארץ המוצא של בעל השם. במבט לאחור, דומה שאפשר לקבוע כי השאיפה הציונית של "קירוב רחוקים" ו"מזוג גלויות" באמצעות שינוי השם לעברית, לא השיגה את מטרתה המלאה. השמות העבריים אשר העניקו פקירי הסוכנות – שהיו הכתובת הראשונה של רוב העולים לארץ בשנות המדינה הראשונות – במכוון, בכפייה, או תוך טעות בכתיבת השם המקורי או באופן הגייתו, הביאו לבלבול, לאבדן זהות, ופעמים רבות גם ל"קרבה" בין משפחות אשר לא היה ביניהן כל רצון לקרבה כלשהי...

אם כך ואם כך, מאמרו של יצחק בן־צבי והחוברת של חברת אחיע"ם הם ערות נאיבית לאמונה באפשרות לזירו "כור ההיתוך" באמצעות שינוי השם, אמונה שהעניקה לגנאולוגים שבינינו עבודה קשה יותר, אם כי מעניינת מאוד.

תופעת שינוי השמות מלועזית לעברית נסקרה לא פעם, גם על גבי גיליונות "עת-מול" ("מלייב טולקובסקי לאריה טל", עת-מול-191 רבות דובר בניין שינוי השם לעברית, לחיוב ולשלילה. אלו שחוו את קום המדינה, זוכרים ודאי את טירוף השמות שאחז בחברה בארץ עת הוחלפו שמות משפחה בקצב מהיר, ולכל שם משפחה צצו שמות חדשים מעוברתים שונים, על פי בחירה חופשית או בהתאם להמלצות ועדות שונות ומקומות עבודה.

כידוע, רעיון עברות השמות קדם להקמת המדינה. אבי אהב לספר את סיפורו האישי על החלפת שמו מיד עם הגיעו לחיפה בראשית 1926: כאשר בא לריאיון עבודה כמורה בבית הספר עממי א', קוצר מיד השם "שניאור-זלמן" הגלותי ונותר "שניאור" בלבד, ומשם המשפחה "צירלין" נותר הצליל הראשון בלבד, והוא הפך ל"צורי". לימים שינו שני אחיו דווקא את שם משפחתם, והפכו ל"צור". בהיותו מורה הקפיד אבי להדביק גם לתלמידיו שמות עבריים, לפי אותם העקרונות.

ואולם, המפעל הארצי הגדול לעברות שמות משפחה ושמות פרטיים שטף את ישראל בייחוד בראשית שנות ה־50, ואחד מיוזמיו היה הנשיא השני, יצחק בן־צבי, שראה בכך הקמת "גשר בין העדות והשבטים בישראל". במאמר גדול ששמו "לגאולת השם" שהתפרסם בגיליון יוס שישו של "דבר" מה־7 בדצמבר 1951, כתב הנשיא:

בימי גלותנו האדוכה שינינו לא פעם את שמותינו ואת לשוננו. עכשיו, כשהגענו משיעבוד מלכויות לגאולה – שומה עלינו לתקן את שקלקלנו ולהחזיר לעצמנו את שמותינו המקוריים העבריים [...] יש להשקיע עמל, אולי עמל דורות, כדי ללכד את השבטים הנפרדים לאומה אחת, עד שתהיה ל"גוי אחד בארץ" [...] ענין השם העברי אינו דבר קטן, השוני שבשמות המבדיל בין היהודי האשכנזי ובין הספרדי, בין הכורדי ובין האמריקאי, גורם פטאלי הוא, גורם הורס [...] השם העברי האחיד מקרב את הרחוקים – השם הלועזי השונה מפריד בין אחים.

בהמשך הביע בן־צבי את דעתו ואמר כי לשם הפרטי תפקיד של עיצוב פני המדינה וייצוגה כלפי פנים וחוץ וקורא לנכבדי הציבור ושליחיו באשר הם – סופרים, מורים, אישי מפלגה ומוסדות – להלביש בצורה עברית גם את שמם.

ד"ר חגית מטרוס היא חוקרת ומרצה לפולקלור וארכיונאית מוסמכת. חוקרת כעת את אוסף "ידע עם" בספרייה הלאומית בירושלים, וחברה בסניף הירושלמי של החברה הגנאולוגית הישראלית.